

ЗМИЈА У ПАЗУКУ СРПСКА НАРОДНА ПЕСМА ИЗ СЕЛАЧКА У КРУГУ ВАРИЈАНТА – ОБРЕД И ПОЕЗИЈА

Нашим казивачима

Предмет овог рада је анализа једне драгоцене српске народне песме коју је ауторка текста забележила у Селачкој, у Белом Тимоку, 1998. године, као божићну. Она се у раду доводи у везу с аналогним тематско-мотивским варијантама које је забележио Вук Ст. Караџић (има их укупно четири), мада је за живота објавио само једну, у свом класичном издању, 1841. године, док су остале три публиковане након његове смрти. И све четири песме, упркос сличности с варијантом из Селачка, будући да су изметнуте из обредног контекста, од ње се битно разликују. У чему су те разлике и какве су консеквенце њиховог изметања из обреда, показаће се у овом раду.

Кључне речи: српска народна лирика, обред, Божић, божићна песма, романса, змија, недра/ пазухо, дар

Аутор овог рада, Зоја Карановић је, заједно са Весном Ђукић, бораваца је на терену у делу Тимочке Крајине, у селима око Белог Тимока², у неколико наврата 1997. и 1998. године. Том приликом забележено је око 250 песама³ које се у целини као књига припремају за штампу. Међу њима, према саопштењу казивачица, седам је божићних песама. И све, осим једне, мотивски и садржински везују се непосредно за одговарајући ритуал.

¹ zjanko@stcabe.net

² Том приликом испитивања су обухватила деветнаест села: Боровац, Бучје, Валевац, Врбица, Витковац, Дебелица, Дреновац, Јаковац, Јелашница, Кожељ, Мариновац, Мали Извор, Ново Корито, Ошљане, Петруша, Потркање, Равна, Селачко, Трновац. Истраживања су затим у истим насељима поновљена након седамнаест, односно осамнаест година, 2014. године, од 5. до 12. маја и у време од 27. јуна до 2. јула, с намером да се провери грађа добијена у резултату ранијих испитивања. Та истраживања је, с групом студената и колега, обавила Зоја Карановић. Песама тада углавном више није било, пошто ни наше казивачице у већини нису више биле са нама. А млађе жене их више нису памтиле.

³ Ови значајни трагови певања крајем 20. века указујују на некада велико богатство српске усмене песничке традиције на испитиваном терену.

Збирку из Белог Тимока, дакле, чини и седам коледарских, односно божићних песама, међу којима је овом приликом немогуће направити разлику, а вероватно је, уопште гледано, и не би требало правити. Прва, с почетком: „Замучи се, коледо,/ Божја мајка, коледо“, везана је за распрострањени песнички мотив Христовог рођења, односно за Богородичине порођајне мукe⁴ и певала се на испитиваном терену, као и у суседним областима, што потврђују њени варијантни записи (види ТОРЊАНСКИ, Ркп. 2015: 63-65). Друга, која је такође везана за рођење младог бога, с почетком „Запели се, Дане ле, два славеја/ Дане ле, да мој Дане, брајно ле, мој коледо“, с мотивом птица гласника који доносе радосну вест, укључује и мотив одласка новорођеног бога на крштење, кад се свака биљка поклања, како се каже: „Овас жито, Дане ле, не тејало“ (што је јединствен пример у овом кругу жанровских варијаната). Затим га Божја мајка проклиње, да се од њега не прави колач и да се не носи у цркву⁵, што је у народној лирици распрострањен мотив (види КРСТИЋ 1984: 43; КАРАНОВИЋ 2010: 127–139). И њени варијантни записи такође постоје на испитиваном терену и суседним областима (види ТОРЊАНСКИ 2015: Ркп: 65), што је сведочанство о континуитету извођења ове песме код Срба. Наредне три песме представљају типичне коледарско-божићне благослове, с почетним стиховима: „Валио се Божић/ С младога Бога и Божића“;⁶ „Ој коледо, коледо,/ Добри смо ти гости дошли“⁷ и „Колко искре / Толко да буде срећа“.⁸ А затим су зу два фрагмента с почетним стиховима: „Ој, коледо, коледо,/ Невен гуска на ледо!“⁹, који су кратке реминисценције на плодотворне атрибуте птица пловарица, чија је улога у божићним ритуалима такође важна.

Међу божићним песмама забележеним у Белом Тимоку својом причом издваја се до сада у ритуалном извођачком контексту забележена песма која припада сижејном моделу: јунак нађе златну јабуку (куну од бисера/ куну од сувога злата/ бурму позлаћену/ ђердан дукате/ паре); ставља је у недра (пазухо / рукав/ свиралу) и искушава мајку / сестру/ љубу (у једној варијанти и оца), тражећи од њих да му отуда из-

⁴ Песма је забележена од Зорке Миладиновић (Ошљане, 30. 4. '97), која више није међу нама. Хвала јој.

⁵ Запис од Стамене Јовановић (Ошљане, 30. 4. '97), која није више међу нама. Хвала јој.

⁶ Ружица Петровић (Петруша). Хвала јој. У време кад смо поново вршили истраживања била је жива.

⁷ Николица Јовановић (Врбица 16. 4. '98) . Рекла је: „ ја сам тој од стари чула“, што значи да ни за њеног живота ове песме нису извођене. Хвала јој.

⁸ Момирка Цветковић (Витковац '97). Кад смо поново вршили истраживања била је жива и сећала се оног што нам је песала. Хвала јој.

⁹ Слободанка Милојевић (Валевац, 15. 4. '98), учила: "од мајку, од деду и од прадеду који је бил гајдар". Кад смо поново вршили истраживања, била је жива, половично се сећала онога што нам је казивала. Хвала јој.

ваде змију (гују/ змаја). Мајка, сестра и отац не пристају, љуба то учини и тамо нађе драгоцености које добија на дар.

Ова песма иначе је забележена од Душанке Првуловић у насељу Селачка, у близини Књажевца (17. 04. 1998), на чему сам јој захвална. А њене 4 варијанте нашле су се још у записима Вука Ст. Караџића. Вук је за живота објавио само једну, 1841. године, под насловом: „Павле Зећанин и мајка му“ (КАРАЏИЋ: 289°), међу песмама љубавним и „различним другим“, док су потоње три чекале да буду публиковане након његове смрти. Две су штампане такође међу љубавним и другим „различним пјесмама“, у оквиру тзв. Државног издања (КАРАЏИЋ 1898: 535° и 536°), прва с насловом: „Тешко без своје жене“, друга, упућујући и на место записа – с поднасловом паштровска и, будући да је скраћена варијанта прве штампане верзије, с аналогним насловом: „Павле и мајка му“. Четврта, за коју се зна и да је запис Вука Поповића (МЛАДЕНОВИЋ, НЕДИЋ 1973: ССLXXI), објављена је тек 1973. године, у поменутој збирци под бројем 252, с насловом „Јово чобанин и љуба му“, где се њиме, као и у још једној варијанти, тежиште преноси на однос према љуби.

Све ове песме, за разлику од песме из Селачка, испеване су у епском десетерцу и имају релативно развијену наративну структуру с неколико различитих „бочних“ детаља, какви су стихови који збивање локализују у реалне географске просторе, као:

Овце пасе Зећанине Павле,
По широку пољу Ђемовскоме.
Ондолен је овце најавио
Под стари град, на воду Морачу.
(289°)

А у њима се помињу и околности заплитања приче, као: „Нађе Павле ситнога Ђердана,/ У њем' има стотина дуката“ (289°), или „Нађе Јово бурму позлаћену/ Нађе круну од сувога злата“ (252°), односно мотивација заплета је рационализована. Говори се и о јунаковој дилеми коме да понуди драгоцености: „Па ми стаде Павле промишљати/ Коме ли ће Ђердан даровати“ (536°). Затим се помињу узроци несреће и начин на који се саопштава о њој: „Е сам спава данас код овацах,/ Змија ми је љута прионула“ (289°), или „Па ја лего у зелену траву/ Уђе змија мени у њедарца“ (252°). А говори се и о начину на који јунак тражи да му се змија извади, на пример:

Чу ли мене, моја стара мајко,
Узми воде и ракли сапуна,
Те умивај твоје б'јеле руке,
Да ми вадиш змаја из недара,
Шаровиту гују из рукава.
(535°)

Фокусира се такође на појединачне одговоре оца, мајке, сестре, на пример „Не бих ти је, брато, извадила/ Ако ће ми очи извадити“ (536°). И њихова распричаност, сплетом разнородних асоцијација, уводи у контекст песама које су блиске епској нарацији. Али будући да се у фокусу збивања налазе породични односи (а не нека општа друштвена ситуација), као и да се они разрешавају демаскирањем ситуације и својеврсним хепиендом, наведене песме су жанровски најближе романси.¹⁰ А њихова садржина је, величајући љубу, усмерена на критику односа мајке, оца и сестре према сину и брату.

Конфликт се, дакле, заплиће око процеса одвајања од породице крвног сродства и стицања одређене самосталности, односно у основи је дистанцирање јунака од рода и везивање за љубу. Ово је правилно уочио већ Вук Караџић, својим насловом: „Павле Зећанин и мајка му“, фокусирајући песму пре свега на проблематизовање односа мајке и сина, који је поентиран њеном завршницом, где га она куне: „У з’о час те оженила мајка,/ Брзо л’ ти је омилила љуба“ (289°), тек доведеном љубом, о чему такође казују и стихови из исте варијанте: „А не бјеше ни неђеља данах/ Ка’ се бјеше оженио Павле“. А овим се уједно мотивише дар брачног везивања који љуба на крају добија, што је уједно и дар ојачавања социјалне позиције брачне заједнице што је јасно, будући да је јунак у једној од песама на почетку атрибуиран и као *дијетше Јоване* и *нејачак Јоване* (535°), дакле као недорастао и слаб¹¹, да би на крају оснажио (па се на основу садржине може очекивати слична импликација и у другим варијантама). Тако се заиста потврђују правила понашања у заједници која иду у прилог раскидању блиских крвних веза и формирања нове породице те прелазак на нови поредак, кад за то дође време. Јунак све поремећене односе доводи у ред, што је, сматра се, и основа романсе¹², али и обележје иницијације (што асоцира обред, мада се песма за њега не везује)¹³. У сваком случају Павле/ Јован и љуба се међусобно усклађују и тако се отвара могућност да се живот продужи, односно ово је песма својеврсне интеграције у заједницу другог реда. Уз то, симболика змије којом се заправо метафоризује ђердан (и остале драгосености), активира веровања везана за њену мушку, фалусну и плодотворну симболику

¹⁰ Више о жанровским особинама романсе: КАРАНОВИЋ 1998: 274–275.

¹¹ Поменути атрибути се у усменој песничкој традицији редовно користе да обележе социјалну позицију недораслог јунака. Види, на пример, песме „Иво сенковић и ага од Рибника“ или „Хајка Атлагића и Јован бећар“, у којима се овај атрибут користи да обзначи недораслост јунака.

¹² Више от томе види КАРАНОВИЋ 1998: 224-226, 276–280.

¹³ О могућим коренима романсе у обреду види: КАРАНОВИЋ 1998: 234–236.

(према ГУРА 2005: 209)¹⁴, што говори у прилог дешифровања природе загонетног (свадбеног/ постсвадбеног) дара и његове безусловности.

Песма коју је саопштила жена из Селачка, као божићну, међутим, отвара могућност разумевања догађаја у ширем функционалном и семантичком кључу, што доследно прати њена формална страна.

У песми се, за разлику од претходних, одмах активира сукоб и његово расплитање које се своди на матрицу: искушавање и плус/ минус даривање, које је основа божићних давања – дарују и дарују се коледари, дарује положајник и њега дарују, дарује домаћин... (види ЧАЈ-КАНОВИЋ 1994: 111, 195, 202).¹⁵ А на певање у оквиру ритуала, поред информације добијене од казивачице, упућује и фокусирање на акцију и драматизацију¹⁶, концентрисање на дијалог који је у такође обредно кодиран¹⁷, затим краткоћа стиха, што причи даје веће убрзање, као:

Стојан виче, коледо,
Од осоја, коледо,
Змија му је, коледо,
У пазуку, коледо.¹⁸
„Оди, мајко, коледо,
Извади ју, коледо!“ –
„Ја без руку, коледо,
Час не могу, коледо.
А без сина, коледо,
Много могу, коледо.“

У песми такође присуство змије није мотивисано и не демистификује се, за разлику од ранијих варијаната, где се оно објашњава несрећ-

¹⁴ Фалусна симболика змије је широко распрострањена у различитим културама (ПРОП 1990: 417), али и код нас.

¹⁵ О даривању, уосталом, говоре и три поменуте песме, забележене у Белом Тимоку. И божићно даривање је увек у функцији плодности.

¹⁶ Обред уопште садржи „врло значајну драматизацију“, ту моменат нарације пред њом често устукне (ПРОП 1990: 163).

¹⁷ О томе како таква врста дијалога изгледа казује цитат: „Самостоятельный обряд или компонент (нередко основной) обряда, исполняемый двумя или более лицами. Как правило, является трехчленным и состоит из вопроса первого лица, ответа второго лица (лиц) и комментирующей итоговой части первого лица. Обычно повторяется трижды.“ (ТОЛСТОЙ 1999: 88). Обредни дијалози су различити, али су увек повезани са жељом за благостањем. Дијалог се, на пример, одвија између домаћина, који иде ујутро на воду за чесницу, и домаћице која га дочкује. Кад је донесе, она га и пита: „Шта носиш?“. А он одговара: „Здравље и весеље!“ (податак са теренских истраживања ауторке овог рада у шајкашким селима, крајем осамдесетих година прошлог века).

¹⁸ Стављање змије у близину тела, посебно у недра, је својеврсна вештина. Такви људи су називани змијарима или обајницима, што је иначе реално засновано у писаним споменицима и може се пратити од 14. века (БОРЂЕВИЋ 1958: 161–162; БОЈАНИН 2005: 280–282).

ном случајношћу, односно рационализовано је и разумљиво, за разлику од варијанте из Селачка, која је у целини прича скривених мотивација.

Све се, такође у Вуковим варијантама, дешава у летње доба и календарски је кодирано том сезоном. Јунак је заспао чувајући овце, у стиховима: „Е сам спава данас код овацах,/ Змија ми је љута прионула“ (289°), или „Па ја лего у зелену траву/ Уђе змија мени у њедарца“ (252°), односно то је време кад змије бораве на земљи и кад се могу очекивати, што мотивацију даље рационализује. Песма из Селачка, међутим временски није одређена, али будући да је извођена о Божићу, као и да се време у обредним песмама поклапа с тренутком извођења,¹⁹ овде јереч о зими, кад су змије под земљом, у својим јазбинама (подаци ГУРА 2005: 250–252), па змија што је/ није у Стојановом пазуху и не би требало да узнемирава његове најближе.

Али страх постоји и активиран је такође веровањем. али друге врсте – да има и нечистих, грешних змија које су неког ујеле, па их земља не прима, те оне и преко зиме остају на њеној површини (Караџић 1852: 106).²⁰ А веровало се и у змију заточницу која је по зими „на зло остала“; јер се заклела да ће некога усмртити (ЂОРЂЕВИЋ 1958: 117, 252; ЧАЈКАНОВИЋ 1994: 124). И зато се може е очекивати да таква змија прети Стојановим најмилијим. Али зашто онда она није повредила Стојана и шта је разлог њене пасивности, или одгођености деловања у односу на јунака.

Одговор и овде лежи у комплексности представа о змијама, односно у веровању које песма такође активира, да неки људи могу да бораве у змијском зимовнику (ЂОРЂЕВИЋ 1958: 114–115; ГУРА 2005: 212–216), па је и Стојан тамо могао ступити у савез са њима²¹ и примити од њих одређена знања, што га квалификује као змијара и обајника²², којег оне зато не дирају (о томе да змије не дирају змијаре ЂОРЂЕВИЋ 1958: 162–164). Стога је змија у тренутку обредног времена и његов атрибут, што је такође „пресликано“ из веровања да се у току иницијације уопште змије могу унети у искушениково тело.²³

¹⁹ Обред познаје време извођења, којим оживљава митски тренутак прапочетка. Завршетак приче подудара се са завршетком извођења. Тако затворено време је космичко јер је целовито, заокружено и јединствено (ЛИХАЧОВ 1972: 294–295).

²⁰ И зато их зову и *нейримница*, *изгнаница*, *мрсница* (КАРАЏИЋ 1852: *змија* и *џуја*; ЂОРЂЕВИЋ II 1958: 116; ГУРА 2005: 252).

²¹ Такви људи су упућени у знања везана за манипулисање змијама, види: ЂОРЂЕВИЋ 1958: 161–162; БОЈАНИН 2005: 280–282.

²² Обајници, који у недрима носе змије и који „разна бајања чине“, помињу се још у Синтагмату Матије Властара (14 век) и њима су се приписивале различите моћи, према БОЈАНИН 205: 280–282.

²³ У етнографској литератури потврђено је симбличко уношење змије у тело неофита,

Могући боравак јунака међу змијама потврђује и његово оглашавање из *осоја* (северна засенчена страна планине или узвишења),²⁴ које кодира и локус змије *осојкиње* (Ђорђевић II 1958: 103), што је и простор аналоган свету мртвих, чији улаз често чувају управо оне (ПРОП 1990: 180, 399–403). Змија, змај је, уз то, у веровањима хтонско биће и чувар границе прве врсте (ПРОП 1990: 399–404), па се, сходно иманентној семантици, тај простор зове и *мршвило* (ЂОРЂЕВИЋ 1958: 114–115). А будући затим да, по прастарим веровањима, пресудну улогу у повратку светлости има лик хтонског порекла – демон растиња змај, змија (ИВАНОВ ТОПОРОВ 1974: 37), то је и Стојан, својим змијским атрибутом, аналоган с њим. Иако реално домаћин куће, у тренутку збивања он је у позицији госта²⁵ с оног света, који носи змију у пазуху.

Стојан такође своју несрећу оглашава виком – бучан је као и коледари (ЧАЈКАНОВИЋ 1994: 194, 199–00), с којима се овим, али и другим својим атрибутима доводи у везу.²⁶ И његова вика је заправо наговештај велике светковине повратка младог сунца, која се код Словена оглашавала ритуалима (ИВАНОВ ТОПОРОВ 1965: 120–121) – овде Божићу. И све то је повезано с великим благом.

Управо Божић, као празник из култа предака и давања сваке врсте, везан је за змију која је његова инкарнација и давалац благостања (ЧАЈКАНОВИЋ 1994 II: 171–204; 479–489), са њом су повезана велика блага²⁷ (ЧАЈКАНОВИЋ 1994 II: 48, 122–123, 255).

Да је змија једнако благо каже се и загонетком: „Люта змия в кѣт седи“. ’златне паре“ (Према СИКИМИЋ 2012: 156), које су у директној вези са завршницом песме из Селачка, која гласи: „Неје змија, коледо,/ Већ су *паре*, коледо!“. То даље посведочују загонетке: „Студена змија на гуша виси“, са одгонетком ’ђердан’, или „Шарјана змијка под плет лежи“,

---

која утеловљује његиве магијске моћи (ПРОП 1990: 147, 153). Види аналогију с Мусом Кесецијом. У вези с овим, постоје пословице (*џују у недрима храниџи/ држаџи* и слично), чија објашњења су, међутим, сасвим удаљена од првобитних изворишта.

²⁴ Осоје, осојна страна, северна страна планине или узвишења, простор аналоган свету мртвих. Улазак у тај свет често чувају змије и налази се на северној страни (ПРОП 1990: 180).

²⁵ Постоје ритуали у којима домаћин излази из куће и куца на врата, а жена пита ко је, а он одговара да је сам Бог који доноси благостање (ТОЛСТОЈ 1999: 88).

²⁶ Бука је обележје сваке промене (ЛИЧ 2002: 94–95). Стога је гласање иначе карактеристика божићних песама на пример: Караџић 1898: песме под бројевима 188, 189, 190, 191, 202, 203, 204.

²⁷ Змије су чуварице и поседнице драгог камења па се зову и благара, златара, новчарица (ЂОРЂЕВИЋ 1958: 129–131; 178–180). О змијама као посеницама блага види и: КОСТИЋ 1998: 114–116.

такође Ђердан²⁸, где је асоцијација са змијом, управо као у песми, изведена с Ђерданом. стиховим: „Ијетко је Ђердан дофатила“/ [...] Под грло га млада запучила“ (289°). Занимљиво је такође поменути да блага чувају змије с Ђерданима од дуката (ДУЧИЋ 1931: 338).

И зато јунак песме по овој и по претходним аналогијама може змију да понесе у пазуху, или од ње може да добије/ направи злато и сваку другу добробит коју злато симболизује. Стојан је дакле, као и сваки други иницијант искушеник који је успешно савладао задатке и овладао вештинама деловања на свет (ПРОП 1990: 163). Али он, исто тако „сада“, у кризном тренутку, искушава солидарност својих најмилијих. Како би проверио њихову лојалност, он им своју молбу довикује:

Од осоја, коледо,
Змија му је, коледо,
У пазуку, коледо:
„Оди, љубо, коледо,
Извади ју, коледо!“ –

И она која је спремна за то одговара:

„Ја без војно, коледо,
Час не могу, коледо.
А без руку, коледо,
Много могу, коледо.“ –
Неје змија, коледо,
Већ су паре, коледо!

И на основу тога она одређује своју и њихове позиције у породичној заједници. Поредак ствари је овде успостављен и прича је доведена до краја, што долази посебно до изражаја у развијенијим веријантама које су измештене из обреда. Али коначно сједињавање супружника међутим, повезује се и овде с календарским митовима и обредима, што је овде показано.

Песма о змији у пазуху (на неком другом месту уз тело), дакле, активира различита веровања. Све њене изговорене речи и неизговорене мисли повезане су невидљивим нитима и њима се мотивационо „оправдавају“ и активирају разне врсте асоцијација. И док понашање Павлове/ Јованове/ Стојанове мајке и сестре активира страх од змије која је остала на земљи у невреме (ЂОРЂЕВИЋ 1958: 117), паралишући све друге емоције, па и љубав према сину и брату, љуба шифру Стојановог обраћања чита као део понашања на које треба да одреагује, сходно емоцијама, што она и чини претварајући змију у богатство, односно заједно са Стојаном неутралишући свако зло.

²⁸ О аналогним загонеткама види више: СИКИМИЋ 2012: 153–154.

Песма је, дакле, показује се, живела заједно с ритуалом и као његов део. И, будући да се изводила на Божић, као и свака друга обредна песма, није певана у друго време, већ само у оно које је везано за магична својства приче и самог акта извођена (ПРОП 1990: 538-539) у оквуру обреда. Она је била повезана с извођењем и с лицем које постаје власник неког магичног средства, или моћи (у овом случају доноси злато – враћа сунчеву светлост и плодност). Обредна песма по томе јесте, како В. Проп каже, „својеврсни усмени амулет, средство магичног утјецаја на околни свијет“ (ПРОП 1990: 541); и зато је свака од њих морала бити езотерична (и због тога у њој има толико „недоречености“). И даље, почетак тзв. жанровског преображавања видљив је у одвајању од ритуала. Управо то преображавање сведочи о процесу формирања независне приче-песме, као што се то десило с Вуковим варијантама, које су некада морале бити певане као део божићног ритуала. Наравно, непосредна сведочанства о њиховој обредности сачувана су само код готово ишчезлих заједница без писма. А чувају се и препознају у обредности записа неких српских и словенских песама, као и у одређеним сегментима магијске праксе и њеним вербалним манифестација, које се такође неповратно губе, или су већ изгубљене – нажалост... Зато је српска народна божићна песма из Белог Тимока за нас толико драгоцену.

Цитирана литература

- БОЈАНИН 2005: Бојанин, Станоје. *Забаве и свештовине у средњовековној Србији*. Београд: Историјски институт – Службени гласник, 2005.
- ГУРА 2005: Гура, Александар. *Симболика животиња у словенској народној традицији*, прев. Људмила Јоксимовић и др. Београд: Бримо – Логос – „Глобосино“ – Александрија, 2005.
- ДУЧИЋ 1931: Дучић, Стеван, „Живот и обичаји племена Куча“, *Српски етнографски зборник*, књ. 48 (1931).
- ЂОРЂЕВИЋ 1958: Ђорђевић, Тихомир. „Природа у веровању српског народа“, књ. II, *Српски етнографски зборник*, књ. 62 (1958), стр. 100–186.
- ИВАНОВ, ТОПОРОВ 1965: Иванов, В. В. и Топоров, В. Н. *Славянские языковые моделирующие семиотические системы*, Москва: Наука, 1965.
- ИВАНОВ, ТОПОРОВ 1974: Иванов, В. В. и Топоров, В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва: Наука, 1974.
- КАРАНОВИЋ 1998: Карановић, Зоја. „Архајски корени и модерна исходишта српске лирско-епске усмене поезије, поезије.“ У: З. Карановић (прир.), *Антологија српске лирско-епске усмене поезије*. Нови Сад: Светови, 1998, стр. 217–281.

- КАРАНОВИЋ 2010: Карановић, Зоја. „О значењима и функцијама једне заборављене побожне песме у српској и словенским културама (могућа интерпретација)“, *Састџанак славистџа у Вукове дане* МСЦ, 39/2, 2010, стр. 127–139.
- КОСТИЋ 1998: Костић, Софија, *Кулџи змије код Срба*. Ужице: Издавачки центар „Кадињача“, 1998.
- КРСТИЋ 1984: Krstić, Branislav, *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*. Beograd: SANU, 1984.
- ЛИХАЧОВ 1972: Лихачов, Д. С. *Поетџика стџаре руске књижевности*, прев. Д. Богдановић. Београд: СКЗ, 1972.
- ЛИЧ 2002: Lič, Edmund. *Kultura i komunikacija*, прев. В. Нлебес. Beograd: Biblioteka XX vek, 2002.
- МЛАДЕНОВИЋ, НЕДИЋ 1973: Младеновић, Живомир и Недић, Владан, „Рукописи народних песама Вукове збирке и њихово издавање“, у *Срџске народне џјесме из необјављених рукоџиса Вука Стџеф. Караџића*, књига прва, *Различне женске џјесме*, прир. Живомир Младеновић и Владан Недић, Београд: САНУ, 1973.
- ПРОП 1990: V. Ja. Prop, *Historijski korjeni bajke*, прев. V. Flaker. Sarajevo: Svjetlost, 1990.
- СИКИМИЋ 2012: Сикимић, Биљана: „Змија у тексту загонетке“, у *Гује и акреџи*. Мирјана Детелић и Лидија Делић (прир.), Београд: Балканолошки институт САНУ 2012, 149–160.
- ТОЛСТОЈ 1999: Толстой, Ј. И. „Диалог-ритуал“, *Славјанские древности. Эџнолингвистџический словарь*. том II, ред. Н. Толстой, Инст. Славјановеденија, Москва, 1999. стр. 88-91.
- ТОРЊАНСКИ 2015: Торњански, Светлана: *Коледарске и божићне џјесме у контексту зимских календарских обреда, рукоџис докторске дисертације*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2015. nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8136/Disertacija9351.pdf?...1..
- ЧАЈКАНОВИЋ 1994: Чајкановић, Веселин, „Студије из српске религије и фолклора 1925–1942“ у *Сабрана дела*, прир. Војислав Ђурић, Београд: СКЗ – БИГЗ – Просвета – Партенон, 1994.

Извори

- КАРАЦИЋ 1841: Караџић, Вук Стефановић, *Срџске народне џјесме*, I, Беч, 1841, према: Сабрана дела Вука Стеф. Караџића, IV, приредио В. Недић, Београд: Просвета.
- КАРАЦИЋ 1852: Караџић, Вук Стефановић, *Срџски рјечник истџумачен њемачким и латџинскијем ријечима*. Беч: Штампарија Јерменског манастира.

КАРАЦИЋ 1898: Караџић Стефановић, Вук. *Српске народне пјесме V*. Београд: Државно издање, 1898.

КАРАЦИЋ 1973: Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића, књига прва, Различне женске пјесме, прир. Живомир Младеновић и Владан Неђић, Београд: САНУ, 1973.

A SERPENT IN THE ARMPIT
SERBIAN CHRISTMAS FOLK SONG FROM VILLAGE
SELAČKA AND ITS VERSIONS FROM VUK

Karadzic's collection – meanings and functions

In this paper five Serbian folk lyrical songs are analyzed. They belong to the poems with motive «serpent in the bosom». And they speak of a hero who carries a golden necklace in the part of his body (armpit, bosom...), pretending to be a snake. So he tempts his mother, sister and his wife, asking them to take it out. Mother and sister refuse, wife pulls it out and gets a precious gift. Four variants of the particular poem here were collected by Vuk Karadzic in mid-19th century. And they were sung out of any ritual contexts. The last of them was recorded in 1998 in the village Selačka (region of Beli Timok river near the town Knjaževac, South East Serbia), by the author of the text as Christmas song. So this paper attempts to interpret the song in a ritual context and also raises the question of what happens when the song is separated from that particular contextual surroundings.

Кључне речи: serbian folk poetry, ritual, Божић, Shristmas songs, romance, змија, недра/ пазухо, дар